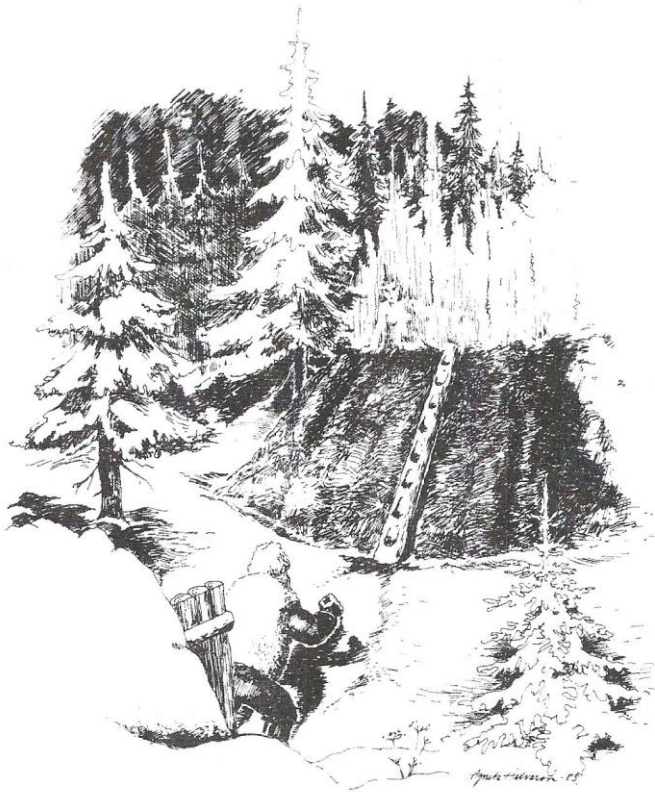

Marviksleden

en vandring i

Mälarmården / Åkers Bergslag

Kolaren Gustav kallade henne skogsjungfrun. Kanske finns hon fortfarande kvar i de djupa och trolska skogarna i Åkers Bergslag, hon som hjälpte kolarna.

Följ med på en vandring i fager Åkersnatur där naturen berättar om de första "kommuninvånarna" som kom hit för 9000 år sedan, om händelser från brons- och järnålder, om järnmalmstransporter och om kolarna som föråg bruket med träkol till masugnarna. Vandringslingan som är sex kilometer lång och tar två-tre timmar att gå, är iordningsställd av Åkers hembygdsförening. Vi börjar vid Malsjön.

11. Trolska sjöar

Malsjön här intill är en av de många vackra, trolska skogssjöarna på Mälarmården, detta skogsområde som förr var så ödsligt och glesbebyggt mitt i hjärtat av Sörmland. Mal anses syfta på mal = grus.

1. Glupen

Vi börjar färden utmed leden ner mot nedre Marviken. Här fanns Malsjöns forna utlopp mot sjön Marviken. Förr sträckte sig Malsjön ända fram till ravinen, den nuvarande sänkan kallades förr Glupen (1). I denna sänka rann vattnet i en strid bäck ner mot Marviksdalen, bäckravin kallades Lökrännilen. Vid den s.k. brinkbacken till vänster kan du ännu upptäcka ett par gravrösen.

Vi har nu vandrat nerför kolstigen utmed Lökrännilen. Här kan du efter bäckens lopp se flera s.k. kalkkällor, som bildas genom att Malsjöns vatten – vilket ligger betydligt högre än Marvikarna – trycker på genom grusåsen och bildar källor med klart, fint vatten. Detta vatten har blivit filtrerat genom grusåsen. Vi vandrar vidare längs den smala vägen ner mot lägerplatsen vid Markviksstranden.

2. Marviken

Här, längs Marvikssjöarna, var det åtminstone fram till bronsåldern (ca 3700 år sedan) en öppen segelled mellan Mälaren och Östersjön. Då var Östersjöns yta närmare 10 meter högre än nuvarande nivå och på den långa havsarm som då bildades kunde man färdas obehindrat.

Fortfarande under vikingatid användes denna led, dock fick man dra båtarna över land en kortare sträcka vid Laxne. Längs Marvikarna förekom timmerflottning ner till sågverket vid Forssa i Åkers styckebruk långt in på 1900-talet. Vintertid skedde malm- och träkolstransporter

till Styckebruket över Marvikarnas och Visnarens isar. Inte förrän den smalspåriga järnvägen blev klar mellan bruket och gruvorna 1919 upphörde transporter av malm men koltransporten fortsatte vintertid över frusen mark och isar.

Utmed Marviksleden kan på flera ställen anas rester efter kolmilor. Kolbotten syns ofta som en jämn rund yta med upphöjda kanter av kolstybb. Ibland kan även ett litet stenkummel skönjas, detta är

resterna av kolarkojans eldstad. Otaliga är de kolryssar¹ som körts nedför dessa branta backar ner mot Marvikens isar och vidare mot Åker. Dessa kolforor var ofta en hel karavan. Eftersom det kunde hända små missöden på de dåliga stigarna behövde man hjälpa varandra. I de branta backarna måste man ta det extra försiktigt. Ett lass i taget togs fram.

3. Strängnäsåsen

Genom detta sjösystem från Mälaren till Östersjön anses den s.k. Forndalälven ha passerat från trakten kring södra Dalarna genom Sagån i Västmanland tvärs över Mälaren ner mot Åkersslätten och hit till de s.k. sprickdalssjöarna – Marvikens branta och smala dalgång. Vidare rann den ner mot Klämningen, Gnesta och Trosatrakten. Vid istidens slut kom isälvens avlagringar att delvis fylla ut Marvikssjöarna.

Strängnäsåsen, en av de många rullstensåsarna längs Mälardalen, har här bildat ett storslaget område ovan Marvikens västra strand uppe på den s.k. Stenhuggarmon med strandvallar², ett minne från tiden då Litorinahavets vågor slog in och spolade rent runt stenarna. Vi kommer senare att vandra upp på Stenhuggarmon och strandvallen.

4. Långa Edet

Vid Långa Edet ansluter Marviksleden och Sörmlandsleden till varandra och går nu gemensamt fram till skärmskydden och ytterligare något hundratal meter. Sörmlandsleden fortsätter här mot Skottvång.

Ännu under vikingatid kunde sjöfarare ta sig in längs denna led mot Mälabygderna och bakvägen in i Svea rike. Det är troligen från tidig järnålder (ca 500 f.Kr. till 500 e.Kr.) som rester från alla försvars- och flyktborgar som finns i trakten härstammar. När vi

¹ Kolryss: stor korg av flätade grangrenar, som rymmer 3-5 kubikmeter träkol vilket forslades från de otaliga kolmilorna på skogarna till Styckebruket.

² Sten- och grusvallar i svepande formationer.

lämnar grusvägen har vi en mindre bronsåldersgrav på vår vänstra sida. Här vid Långa Edet passerade även en klövjestig från Skottvång till Mariefred och dalsänkan användes också som flottningsled mot Åker. Nu för tiden är dalen livligt frekventerad av kanotister och under vintertid av långfärdsåkare på skridsko.

År 1832 väcktes en idé om att bygga en kanal från Mälaren till sjön Båven i mellersta Södermanland, liknande Strömsholms kanal, som då nyligen byggts. Strömsholms kanal fick ju stor betydelse för utvecklingen av Bergslagen och dess många bruk. Kanalleden här tänktes löpa från Gripsholmsviken genom Marvikarna, Klämningen och Storsjön i det centrala Gåsinge. Dessa sjöar ligger ungefär på samma nivå, ca 10 meter över havet. Så tänkte man sig till Båven, som ligger avsevärt högre, där slussar planerades.

Vi vandrar vidare söderut längs Marviken och kommer till en av Sörmlandsledens rastplatser med eldstäder och skärmskydd (5).

6. Urskog

När vi når ytterligare ett gravröse från bronsåldern viker leden upp mot höger och snart är du uppe på en tallmo. Till höger finner du några fina berghällar som passar bra för en paus. I området finns ofta gott om blåbär.

7. Stenhuggarmon

Nu är du på det som kallas Stenhuggarmon. Namnet kommer av att vid ett torp i närheten bodde en gång en stenhuggare. Till dessa trakter kom jägarfolk redan för ca 9000 år sedan. Däröf vittnar talrika fynd av stenyxor, pilspetsar och brända stenar. Stenhuggarmon var då en ö i en ytterskärgård. Uppe runt själva platån utbreder sig strandvallarna, som bildats av vågorna från Litorinahavet.

Det finns ett utsiktstorn på den högsta platsen vid den s.k. triangelpunkten. Här har tidigare stått ett utsiktstorn som använts av kartverket som mätpunkt och för bevakning av skogsbränder. Nuvarande torn är byggt av Åkers Pall & Bygg på uppdrag av Åkers hembygdsförening. På denna plats fanns förr en vårdkase uppbyggd. I ofredstider tändes eldar på höga berg från Östersjökusten till Mälaramrådet för att varna om annalkande fiender. Mörtsjö ringmursberget, Målberget ovan Laketorp och Bålberget nära Bråtorp är andra signalplatser i trakten.

Strax nedanför mon möter du ett s.k. åsgropsområde³, även detta ett minne från istidens slutskede. Den största och tydligaste finns till höger om dig när du är på slutet av nedförsbacken.

8. Östra Skeppmora

På sydslutningen av mon ligger gården Östra Skeppmora. Numera finns bara ruiner kvar av den ursprungliga gården och jorden är skogsplanterad. Omkring år 1660 bodde här en stenhuggare, som tog upp ett flintbrott i berget. Denna stenart användes vid Åkers Bruk till bottenfyllning i masugnarna. I samtida jordeböcker

³ Ett mindre isberg bröts loss och fastnade i underlaget, isberget låg kvar när omgivningen fylldes på med sten och sand och en "dödisgrop" uppstod

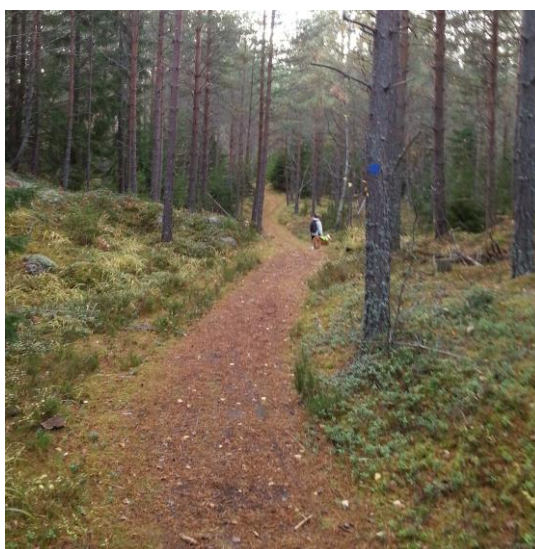
kallades torpet för ”Stenhuggarn’s”. Härifrån kommer det nutida namnet Stenhuggarmon.

9. Rester av kolmilor

Vi vandrar nu den gamla vägen mot Åker som passerar ännu ett åsgropsområde och finner även rester efter en kolmila. Man kan se den runda, platta delen med en vall av täckjord omkring där själva milan låg och rester efter en liten kolarkoja bredvid med den delvis raserade primitiva eldstaden. En gammal kolare, Albin Jansson från Ulva, berättar att han var skyldig att kola åtta milor om året. Han reste milan, stybbade, risade och kolade. Sedan hämtade bruket kolen i en kolryss. Albin berättade också om att tjädern ofta satt runt milorna, ”de gillade nog kolröken”.

10. Malsjöbråte

Cirka 100 m söder om vandringsleden ligger ett gammalt kolartorp, Malsjöbråte. De första kända upplysningarna om torpet är från 1740-talet. På det oskattade kronotorpet bodde då en gruvdräng. År 1821 beboddes torpet av bruksskogvaktare och då betalades 57 riksdaler för uppbyggnad av en ny stuga. Från 1837 kallades sedan stugan kolartorp. En kolare som bodde här på

1920–40-talen har berättat att en natt när han satt vid sin mila fick han se ett ”vitklätt fruntimmer” som sträckte ut ena handen och pekade mot en viss plats på milan. ”Det är nog något underligt där”, tänkte kolaren och när han kom fram upptäckte han att den var underfrätt nästan ner till botten, så han fick plocka ner och fylla på stybb igen. Det var skogsjungfrun som hade varnat honom.

Numera bor här sommartorpare.

11. Malsjön

Nu är vi åter vid Malsjön. Denna sjö, liksom Holmsjön och flera andra sjöar, ingick i brukets vattensystem. En kanal byggdes från Holmsjön ner till Malsjön och vidare till Göksjön för att utöka brukets vattentillgång. Vattenkraften utnyttjades för att driva vattenkonsten (vattenhjulet) vid Klockartorp och därefter alla vattenhjulen nere vid bruket.

*Känn din hembygds historia så förstår
du dess nutid och kan vara med att
påverka din hembygds framtid.*

Åkers hembygdsförening, www.akershembygd.se

Detta häfte är producerat 2016 och är en omarbetning av en folder från 1991.
Foto: Siw och Pehr Bengtsson. Teckning: Agneta Halvarson